

Barbara Sitek

Muzeum Regionalne im. S. Sankowskiego w Radomsku

Wycinanka radomszczańska

Muzeum radomszczańskie zostało utworzone w 1970 r. Wiele dziedzin sztuki ludowej do tego czasu nie przetrwało, bądź zachowało się szczątkowo. Tak też było w przypadku wycinanki. Obecnie na terenie powiatu radomszczańskiego nie ma twórców zajmujących się tą dziedziną sztuki.

Pierwsze badania etnograficzne w radomszczańskim prowadzone były dopiero w 1959 r. przez Muzeum Archeologiczne i Etnograficzne w Łodzi pod kierownictwem Jana Piotra Dekowskiego oraz Zofii Neyman. Pokłosiem tych badań była wystawa połączona z konkursem, będąca przeglądem ówczesnego stanu sztuki ludowej, zorganizowana w Radomsku przez Wydział Kultury Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi i Wydział Kultury w Radomsku. W katalogu do wystawy w rozdziale pt. „Zdobnictwo wnętrza” znajduje się opis autorstwa Zofii Neyman charakteryzujący wycinankę radomszczańską :

„Wnętrze chaty radomszczańskiej było bogato zdobione gwiozdkami jeszcze do 1939 r. Do dziś jeszcze starsze kobiety umieją wystrzygać nożycami do strzyżenia owiec nieduże, do 12 cm średnicy okrągłe gwiozdk i kwadratowe kantówki jednobarwne i wielobarwne (niebiesciuchne, niebieskie, żółte, różowe, zielone, czerwone, brązowe czyli amarantowe oraz bordowe). Przeważają w nich motywy geometryczne jak trójkąty, kwadraty, romby, elipsy. Zbliżone są najbardziej do wycinanek opoczyńskich.

Gwiozdka wielobarwna ma mocny w środku akcent kolorystyczny tzw. ślipko wycięte z jednocentymetrowego krążka papieru barwy c. niebieskiej, amarantowej lub koralowej - pomarańczowej. Zamiast papieru jako ślipko stosowany bywa również koralik szklany. Osobliwość stanowią wielobarwne kantówki z wisiorkami lub tasiemkami przyszytymi do trzech rogów, zrobionych z nawleczonych na nitkę kolorowych szklanych koralików, lub maleńkich łańcuszków z kolorowej bibułki. W Kłomnicach wykonuje gwiozdk i Józefa Małek, w Rudzie pod Gidlami Katarzyna Wilk i Antonina Bartnik, w Zbyłowicach Marianna Strzelczyk, w Pacierzowie Wiktoria i Stanisława Michoń.”

Na wyżej wymieniony konkurs kilku twórców wykonało wycinanki m.in.: Maria Kopeć, wieś Borzykowa – 3 wycinanki krowatki, Józefa Małek, wieś Kłomnice – 18 wycinanek gwiozdek, Stanisława Michoń, wieś Pacierzów – 8 wycinanek gwiozdek, Katarzyna Wilk, wieś Ruda – 17 wycinanek gwiozdek, 4 gwiozdk i z wisiorkami. Wiele prac wykonanych na konkurs trafiło do zbiorów Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi.

Kolejny konkurs pn. Współczesna sztuka ludowa ziemi radomszczańskiej został zorganizowany w 1973 r. przez Wydział Kultury i Sztuki Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Łodzi, Wydział Oświaty i Wychowania oraz Kultury Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Radomsku i Muzeum Regionalne w Radomsku. Był to ostatni konkurs, na który wpłynęły wycinanki. Prace zgłosili: Emilia Bednarek, wieś Pacierzów – 16 wycinanek, Jan Dudwał, miasto Radomsko – 2 wycinanki, Danuta Gajda, wieś Zbyłowice – 8 wycinanek, Czesława Krakowska, miasto Radomsko – brak dokładnych danych dotyczących ilości, Halina Michoń, wieś Pacierzów – 15 wycinanek, Zofia Niedzielska, wieś Konary – 20 wycinanek.

W zbiorach muzeum znajduje się zaledwie pięć numerów inwentarzowych, są to prace pokonkursowe wykonane przez Stanisławę Michoń. Kilkanaście sztuk wpisanych jest na inwentarz podręczny.

O wycinankach radomszczańskich i roli jaką pełniły w zdobieniu izby wiejskiej pisała Zofia Neymanowa w artykule „Wnętrze chaty we Włynicach i okolicy” opublikowanym w Pracach i Materiałach Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, seria etnograficzna nr 7, Łódź 1963 (s. 75-101). Dowiadujemy się stąd, że kolorowe wycinanki były stałym elementem dekoracyjnym w izbie radomszczańskiej. Z okazji wszystkich większych świąt wymieniano dekoracje ołtarzyka domowego, a na belki i ściany nalepiano nowe wycinanki wykonane z kolorowego papieru. Na oknach zawieszano wycięte z białego papieru lub bibułki firanki. Informację poparto fotografiami dwóch wycinanek autorstwa Józefy Małek z Kłomnic, wykonanych w 1962 roku. Znajdujemy tu również przekaz o wycinankach przeznaczonych na najważniejsze święta. W drugiej połowie XIX w. na gałązkach zdobiących izbę w okresie świąt Bożego Narodzenia zawieszano gwiazdki z kolorowego papieru. Autorka zamieściła też fotografię wycinanki – gwiazdy przeznaczonej do umieszczania na wierzchołku choinki wykonanej przez Stanisławę Michoń z Pacierzowa w 1961 roku. W czasie świąt, obok stosowania innych ozdób, wycinano gwiazdki z białego papieru i przyklepiano na belkach lub robiono z nich wieniec na główny obraz wiszący nad ołtarzykiem domowym. Jest tutaj też informacja o kogutkach wycinanych z kolorowego papieru i naklejanych na ścianach pod obrazami oraz na belkach w okresie świąt Zmartwychwstania Pańskiego.

Wiadomości na temat kultury ludowej w radomszczańskim, choćby najskromniejsze, mają wielką wartość. Region ten był pomijany przez badaczy jako mniej ciekawy. Szybki rozwój przemysłu w Radomsku w XIX i początkach XX w. oferował ludności wiejskiej zatrudnienie i powodował, że na skutek częstych kontaktów z mieszkańcami zapominała ona o dawnych zwyczajach i wołała naśladować miejskie porządki. Pracujący w mieście częściej korzystali z gotowych przemysłowych wyrobów i rezygnowali z dawnej wiejskiej samowystarczalności. Wszystko to spowodowało, że wiele elementów lokalnej kultury ludowej odeszło w zapomnienie nim je opisano.